

14. *Франко Іван*. Зібрання творів: У 50 т. — К., 1976-1986.
15. *Шалата М.Й.* Маркіян Шашкевич: Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. — К., 1969.
16. *Шашкевич Маркіян, Вагилевич Іван, Головацький Яків*. Твори / Упоряд., вступ. стаття та примітки М.Шалати. — К., 1982.
17. *Данеш Фр., Чмейкова С.* Екологія язика малого народа // Язык. Культура. Етнос. — М., 1994.
18. *Нещименко Г.П.* Язык и культура в истории этноса // Язык. Культура. Етнос. — М., 1994.
19. *Потебня А.* Язык и народность // Мысль и язык. — Харьков, 1913.

The article characterizes the main aspects of linguistic creativity of M. Shashkevych as famous representative of Ukrainian revival of XIX century.

The main feature that unites I. Ogienko with M. Shashkevych is aspiration for fixing the rights of Ukrainian language and great attention to Ukrainian language and literature.

Key words and word-combinations: romantic nation-forming paradigm, mother tongue, national literature, authentic traditions, language's creative power.

Отримано: 24.09.2007 р.

УДК 001: 81.1 (477) (092)

Л.І.Бондарчук

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІВАН ОГІЄНКО — УЧЕНИЙ-УКРАЇНІСТ: ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ

У статті окреслюється зміст та осмислюється значення діяльності І.Огієнка — ученого-україніста як явища української культури в умовах Відродження 20-х рр. та повного нищення у тоталітарну добу.

Підкреслюється важливість вивчення праць І.Огієнка мовознавчого та методичного змісту як фактора збагачення української культури у цілому.

Ключові слова та словосполучення: учений-славист, учений-мовознавець, мова, відгук, мовознавча наука, сучасний учений, творча спадщина, українська культура.

Івана Огієнка називають «одним з найадметних карыфеев славянської науки» (Н.Пригодзіч), одним «найвизначніших піонерів українознавства» (І.Соколик, С.Смаль), видатним мовознавцем (А.Бурячок та ін.).

Справді, половина праць (1500-2000) присвячені мовознавчим проблемам або так чи інше дотикаються до цих проблем.

Справді, як дослідник, сформувався на глибокій мовно-порівняльній основі ще у часи навчання у Київському університеті та школі-семінарі В.Перетца зокрема. Вивчав грецьку і латину, російську і польську, церковнослов'янську, болгарську, санскрит — практично робота над засвоєнням мов продовжувалась усе життя. Ім'я украї-

нського професора, за висновком З.Тіменика, уже в 20-х роках відоме в Європі. Зокрема, на нього як автора 2-томної праці «Костянтин і Мефодій» посилається у своєму дослідженні англійський учений М.Сейфор [6, с.57]. Матеріали І.Огієнка, рецензії на них друкують майже усі славістичні журнали, налагоджується співпраця з ними, встановлюються особисті контакти.

Сміливі концепції І.Огієнка-дослідника захоплюють багатьох учених. Зокрема, уже в згаданій праці йдеться про те, що українська мова існувала уже в IX ст. і розвивалась з єдиної давньоруської мови, а формувалася, як і інші слов'янські мови, на основі діалектів праслов'янської мови. Цікаво зіставити цей висновок з тим, який робить, посилаючись на М.С.Трубецького, ак. М.Попович: «правеликоруської мови взагалі не існувало» [4, с.67]. «Руське» походження української мови тлумачиться в концепції І.Огієнка як українське. Разом з тим учений вбачає у старослов'янській мові риси усіх слов'янських мов, а що стосується вимови старослов'янських текстів з орієнтацією на живу, розмовну, рідну мову, то це й призвело до того, що у XVI ст. у Києві формується «слов'яно-русська» мова як різновид церковно-слов'янської.

Як бачимо, праці І.Огієнка-слависта рано набули міжнародного значення. Тим часом, організовуючи свою професорсько-викладацьку діяльність у неспокійні 1917-1918 рр., І.Огієнко усі зусилля, увесь талант спрямовує на створення українських підручників та посібників. Добре розуміючи вагу мови у державотворчому процесі, практично відходить як фахівець від російськомовних статей, від написання довідників і правил з російської мови. Так з'являється нарис «Вчимося рідної мови», «Українська граматики», україномовні молитви у «Молитовнику» (1917 р.). Яскрава риса Огієнка-лектора — ораторські здібності — проявляються саме в цей час. Захопив аудиторію ще своєю габілітаційною лекцією — (в університеті (1915 р.), лекціями на Вищих педагогічних курсах, також, — крім освітніх закладів, і у військових частинах. Він має неприємності від офіційної влади — його обвинувачують у «южнорусском сепаратизме», але це тільки додає сил. Надалі кожна прилюдна його лекція стає святом української мови та української культури. Так сталося з «Українською культурою», що вийшла в Києві 1918 р. в 100000 примірниках, розкиданих серед війська [3, с.24]. Зростає популярність лектора, який читає лекції про українську мову та українську культуру в 14-ій, «по береги переповнений» аудиторії, у переповнених театрах у Кам'янці-Подільському, у К-ПДУУ. Широкого відгуку зазнала «Українська культура» (К., 1918).

Саме зі сторінок цієї книжки до читача уперше, як до свого сучасника-слухача звертається учений-Просвітник, справжній Учитель поневоленої своєї нації.

«Мова — душа кожної національності, її святищі, її національний скарб...

Мова — це не тільки простий символ розуміння...

Це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я...

І поки живе мова — житиме й народ яко національність» [4, с.126-127].

Ці думки І.Огієнка знайшли гарячий відгуки не тільки серед його сучасників, але й після тяжких літ заборони самого імені Огієнка в Україні незалежній. З 1992-го, коли відкрилося у Брусиліві на міжнародній прикладній конференції ім'я ученого-земляка, у світ пішли один за одним збірники матеріалів Всеукраїнських науково-практичних конференцій — у Кам'янці-Подільському, Києві, Львові, Житомирі — і найбільше досліджень присвячені саме «Українській культурі». Якісно нові підходи до вивчення і освоєння рідної мови окреслювалися саме у зв'язку з опрацюванням цієї праці ученого. Намітилися шляхи й до освоєння інших учених, що активно творили українську мовознавчу науку у 20-30-х рр., та, на жаль, не були відомими у радянську добу: Є.Тимченка, О.Синявського, С.Смеречинського, О.Курило...

Переглядаючи, бодай у переліку, мовознавчі праці І.Огієнка, переконаєшся, що практично не було галузі мовознавства, де б учений не сказав свого слова (історія мови, церковно-слов'янська і українська мова, українська граматики (історична й сучасна), зокрема питання термінології, кличного відмінку, також — питання стилістики, культури мови, лексики, фразеології, питання українського правопису тощо). Що стосується українського правопису, важливо навести думку В.Німчука: «Важливу роль у кодифікації Українського правопису, як бачимо, належало І.Огієнкові та А.Кримському. За тоталітаризму цей факт замовчувався, а нині по це мало хто знає» [2, с.15]. Ось так оцінена праця І.Огієнка — через десятиліття — від 20-х рр. — сучасним провідним ученим, доктором філології, професором, членом-кореспондентом України.

...Мало хто знає сьогодні і про багатющу методичну спадщину І.Огієнка, хоча кількість «прилучених» до цієї творчості все зростає. Методично-педагогічна творчість ученого відбулася паралельно (чи сказати б) в одночасі з «чисто науковою, мовознавчою». Без сумніву, заглиблюючись у мовні явища, учений прагнув знайти найкоротші, найзручніші шляхи до засвоєння мови (вважаючи, що «метода — душа праці»). У цій площині цікавою є жанрова різноманітність Огієнкових праць, спрямована на пробудження інтересу до рідної мови. Зокрема, до своїх праць добирає терміни-синоніми: «студії», «розвідка», «нарис», «нарис-рецензія», «курс лекцій», «курс», «порадник». Звичайно, чільне місце у його спадщині займають посібники, підручники з української мови, словники, а також — бібліографічні покажчики з питань мови. Нарешті, — унікальні праця «Наука про рідномовні обов'язки», що набрала розголосу у Європі ще в тривожних для України 30-х рр., коли була створена.

Аналізуючи літературу, присвячену творчій спадщині І.Огієнка, самій «одухотвореній постаті» (так йдеться про І.Огієнка, зокрема в талановитих монографіях З.Тіменика, М.Тимошика, В.Ляхоцького, І.Тюрменко та інші, також — в матеріалах конференцій), переконаєшся, що хоча повільно, але надійно творчість Великого Просвітника

української нації входить в культурний простір України сучасної. Прилучення до спадщини І.Огієнка дозволяє наповнити викладання мови не безликими технологіями, а, найперше, — яскравим змістом, пов'язаним з історією і розвитком мовного явища — і це робить процес викладання живим, одухотвореним, і сама мова «відкривається» як захоплююча сфера, як основа української культури.

«Ми пишаємось тим, — зазначає викладачка університету Манітоба (м.Вінніпег, Канада) І.Константюк, — що можемо скористатися спадщиною митрополита Іларіона, не тільки в Україні, але й за її межами». Зокрема, йдеться про неперевершене надбання українського народу — переклад І.Огієнком Святого Письма українською мовою [1, с.105].

Здається, як живий, з далеких 30-х років, звучить, спрямований до нас, сучасників, переконливий голос Учителя: «Фізично сильніший народ може здолати народа слабшого, але довго панувати на ним не зможе: духовна культура завжди перемагає» [6, с.130]. І хочеться закінчити коротку статтю закличками І.Огієнка: «Творімо українську культуру всіма силами нації!»

Список використаних джерел:

1. *Константюк І.* Іван Огієнка (митрополит Іларіон) та стан викладання української мови в університеті Манітоби, Канада // Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук: Збірник доповідей. — К.: НАУ, 2007. — С.103-105.
2. *Німчук В.* Переднє слово // Історія українського правопису XVI-XX ст. Хрестоматія. — К.: Наукова думка. — С.5-26.
3. *Огієнко І.* Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва. — Житомир: Полісся, 2002. — 119 с.
4. *Огієнко І.* Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. — К.: Фірма «Довіра», 1992. — 141 с.
5. *Попович М.* Нарис історії культури України. — К.: Артк, 1999. — 728 с.
6. *Тіменюк З.* І.Огієнко (митрополит Іларіон). 1882-1972. Життєво-бібліографічний нарис. — Львів, 1997. — 227 с.

The article focuses of substance and role of Ivan Ogienko's activity as the researcher of Ukrainian language. He is shown as a phenomenon of Ukrainian culture during the times of revival at 20-th and the full destroying at totalitarian times.

It is stressed the importance of studying Ivan Ogienko's linguistic and methodical works as a factor of enrichment the Ukrainian culture at all.

Key words and word-combinations: linguist, language, review, linguistics, modern scientist, creative heritage, Ukrainian culture.

Отримано: 28.08.2007 р.